

Forord

At skønlitteraturen er i opbrud er langt fra noget nyt. Forfattere har i århundreder søgt at udfordre litteraturens konventionelle grænser for at bringe nye erfaringer til sprogligt udtryk, ligesom litteraturen i takt med det omgivende samfunds sociale og teknologiske udvikling er blevet udbredt til nye grupper af læsere, som har brugt og forbrugt litteraturen på nye måder. Når vi alligevel tager denne gammelkendte frase i brug, er det fordi de aktuelle opbrud i skønlitteraturens verden i omfang har karakter af en kulturrevolution. Kulturrevolution skal her forstås uden maoistiske undertoner, som en omvæltning af hele den *litterære kultur*, der ikke kun vedrører litteraturens æstetiske formsprog, men grundlæggende påvirker betingelserne for litteraturens produktion, formidling og reception.

Hvor opfindelsen af trykpressen skabte litteraturens første moderne kulturrevolution og opkomsten af et populært massekulturelt marked den anden revolution, kan vi i dag hævde at befinde os i litteraturens tredje kulturrevolution. Og som sine forgængere udspringer den aktuelle revolution af et komplekst samspil af kulturelle, sociale, æstetiske og teknologiske årsager.

Det aktuelle mediesamfund er kendetegnet ved en eksplosiv vækst i udbuddet af kulturelle stimuli, som i stigende grad antager digital form. Det gælder også litteraturen, hvor fremkomsten af e-bogen og andre digitale matricer har løsrevet litteraturen fra sin klassiske forankring i bogmediet. Digitaliseringen har desuden muliggjort en omfattende tværmedial interaktion, i form af bl.a. remedieringer, digitalt-litterære foreksperimenter, og udviklingen af nye distribu-

tionsmuligheder og formidlingsplatforme, som dels har øget litteraturens kulturelle tilstedeværelse betragteligt, dels udfordrer de traditionelle relationer og skel mellem forfatter, formidler og læser.

Denne udvikling rejser en lang række spørgsmål: Hvordan fremstår de aktuelle rammer for litteraturen og dens formidling - politisk, ideologisk, digitalt og fysisk? Hvordan formidles litteraturen i den aktuelle offentlighed – og hvordan opleves og anvendes den af sine læsere? Hvad er litteraturens kulturelle identitet og position i det aktuelle mediebillede? Og hvilke(n) rolle(r) spiller folkebiblioteket og andre formidlingsinstitutioner i denne udvikling?

I et forsøg på at kaste lys over disse spørgsmål har vi under overskriften 'Litterære rum' samlet en række videnskabelige bidrag, som på forskellig vis undersøger, hvordan litteraturen i dag skabes, formidles og tilegnes som æstetisk, psykologisk og kulturelt fænomen.

Interessen for at bidrage til dette særnummer af Dansk Biblioteksforskning har været meget stor, større end rammerne for et nummer af tidsskriftet kan rumme. Vi har derfor valgt at fordele bidragene over to temanumre. I indeværende nummer, *Læsning og læsekultur – tilegnelse af den fysiske og digitale litteratur*, fokuseres der på læsningen og de forandringer, som læsekulturen står overfor i et digitaliseret litterært landskab. Det andet nummer, *Litteraturformidling i det digitale og fysiske rum* (som vil blive udgivet i sensommeren 2012), vil omhandle litteraturformidlingens aktuelle former og vilkår.

Hensigten med et særnummer om de forandringer, som præger det aktuelle litterære landskab, er at få et så bredt og mangfoldigt billede af de aktuelle tendenser som muligt. Artiklerne repræsenterer derfor også en bredde i faglige felter, hvor der eksisterer forskellige faglige traditioner. Det betyder på den ene side, at artiklerne forholder sig til emnet med forskellige videnskabelige indgangsvinkler og metoder og således kan synes at danne en broget buket. På den anden side belyser de netop i kraft af deres forskellige udgangspunkter den mangfoldighed, som kendetegner litteraturens rum netop nu. Netop for at få et så bredt og nuanceret billede af den litterære kultur som muligt, har vi i dette særnummer også bidrag fra litteraturformidlere, der forholder sig til deres faglige arbejde med emnet. Disse *Best Practice artikler* er ikke - og er ikke tænkt som - egentlige videnskabelige artikler, men som bidrag, der supplerer med kvalificerede og yderst relevante indspark fra praksisfeltet.

Artiklerne i dette første temanummer præsenterer og diskuterer nye forståelsesrammer for litteratur og læsning ud fra blandt andet æstetik-, medie- og receptionsteoretiske perspektiver. Det gennemgående emne er således skønlitteraturen, dens mediale former, æstetik og reception. Men i artiklerne bliver litteraturen samtidig et udgangspunkt for diskussioner af centrale temaer af såvel bibliotekarisk som almen kulturel relevans: hvordan kan man afgrænse, organisere og bevare digitale æstetiske værker, som i sin natur er flygtige? Hvordan påvirker digitaliseringen magtforholdet mellem afsender og modtager og dermed vores rettigheder som borgere og kulturforbrugere? Hvilken effekt vil digitaliseringen have på vores 'literacy', vores evne til at håndtere og fortolke skriftlig kommunikation? Og hvilke roller spiller kulturelle oplevelser i det senmoderne menneskes livs – og forestillingsverden?

En række af disse spørgsmål rejses af *Margaret Mackey*, som i sin eksplorative artikel *Where in the Literary World are we?* afsøger de forandringer, som præger det litterære landskab i kraft af fremkomsten af nye digitale platforme og – formater. Gennem en række eksempler hentet fra såvel kommercielle som ikke-kommercielle hjemmesider og sociale netværk diskuterer hun de muligheder og udfordringer, udviklingen giver for læseren og læsningen.

Digitaliseringen påvirker ikke kun læsningens og formidlingens former, men også litteraturens æstetiske

former. I artiklen *Kan man arkivere noget levende?* *Den digitale poesis komplekse materialitet* giver *Mette-Marie Zacher Sørensen* gennem en række analyser af digitale poesitekster en karakteristik af denne særegne genre. En genre, hvor den eksperimenterende brug af det digitale medies kodesprog, multimodalitet og interaktionsmuligheder betyder, at teksterne i højere grad får karakter af singulære begivenheder end stabile værker. Det skaber en dynamisk og 'levende' litteratur – men også en forgængelig litteratur, som uhyre vanskeligt lader sig fastholde inden for litteraturinstitutionernes – heriblandt bibliotekernes – traditionelle rammer. Den digitale poesi rejser således en arkiveringsmæssig problemstilling, som ifølge *Zacher Sørensen* kun lader sig løse – eller kompensere – gennem en bevidst formidlingsstrategi.

Søren Pold tager i sin artikel *Den digitale litterære kultur og bibliotekerne* ligeledes fat i den digitale litteraturs materialitet. Gennem nedslag i to aktuelle elektroniske bogformater diskuterer han digitaliserings potentielle betydning for den litterære kultur. *Pold* afsøger, hvordan måden vi læser og forholder os til litteraturen påvirkes af den måde, hvormed de elektroniske bogformater programmeres og distribueres. Med afsæt i Amazons e-bogslæser Kindle peger *Pold* på den øgede grad af markedsstyring og potentiel overvågning, som mediet skaber mulighed for. Men forfatteren diskuterer også, med afsæt i værket *Påvirket som kun et menneske kan være*, de kunstneriske og æstetiske muligheder, som findes i den digitale litteratur. Litteraturens digitalisering har således affødt en kulturkamp mellem udviklingen af nye mulighedsrum og den potentielle indskrænkning af brugerens rettigheder og muligheder. Og udfaldet af denne kamp vil i høj grad diktere, hvilken betydning den nye digitale kultur får for bibliotekernes fremtidige rolle – og vice versa.

Pold er med andre ord inde på de strukturelle og politiske rammer for litteraturen, et tema som også *Linnéa Lindsköld* tager op i sin artikel *Svensk litteraturpolitik i förändring: Debatterna om förlaget En bok för alla 1992 och 2007*. *Lindsköld* undersøger her forandringer i svensk litteraturpolitik over de seneste 20 år med fokus på kvalitetsdiskussioner i relation til forlaget *En bok för alla*. Forlaget blev grundlagt i 1976 og fik statstilskud til at udgive kvalitetslitteratur til lav pris. Gennem en diskursanalyse af politiske dokumenter og debatindlæg viser *Lindsköld*, at de-

batten omkring støtte til kvalitetslitteratur har ændret sig fra en værdiladet diskurs, hvor kvalitetslitteratur altid bør støttes, til en mere afpolitiseret, teknokratiske diskurs, hvor markedet betragtes som kapabelt i forhold til at opfylde store dele af den statslige litteraturpolitikens målsætninger uden statslig styring.

Det er en pointe hos Lindsköld, at læserne - målgruppen for forlagets virksomhed - glimrer ved deres fravær i debatten. Det gør de til gengæld ikke i de to sidste artikler i dette nummer af Dansk Biblioteksforskning. Her sættes der netop fokus på læseren gennem receptionsstudier blandt henholdsvis unge og mænd - to grupper hvis læsekultur, eller mangel på samme, er et varmt emne både på og uden for bibliotekerne.

I artiklen *What can be explored in readers' reactions to emotionally evocative and morally provocative fiction? A study of young adults' readings of two short stories* analyserer Kersti Nilsson en række unge læsers reaktioner på læsningen af to væsensforskellige litterære tekster. Ved hjælp af grounded theory uddrager Nilsson 5 overordnede reaktioner - emotionelle, æstetiske, etiske/psykologiske, selv-refleksive samt kreative - der herefter samordnes som henholdsvis subjektive eller objektive læsestrategier. Nilsson konkluderer, at der er en overrepræsentation af den subjektive læsestrategi blandt informanterne, men at der ikke synes at være en kønsbaseret forskel i valg af læsestrategi.

I dette særnummers sidste artikel, *Når menn leser*, kortlægger Jofrid Karner Smidt gennem dybdeinterviews en række mandlige informanternes 'læsekarriver'. Karriverer, som er præget af en læselyst og mangfoldighed i smag, der afmonterer firkantede fordomme om mænd som skønlitterære analfabeter. Til gengæld er disse karriverer også præget af en gradvis afsocialisering: hvor læsning og litterær smag i ungdommen er et omdrejningspunkt for sociale fællesskaber, synes denne sociale funktion at forsvinde i takt med mændenes indtræden i voksenlivet, hvor informanterne i stedet opfatter læsningen som et privat frirum. Og det er Smidts afsluttende tese, at det ikke er forholdet til litteratur og læsning som sådan,

men til litteraturen som social begivenhed, som udgør den afgørende kønsforskel og gør mandlige læsere til et mere 'sårbart' segment, hvoraf mange med tiden mister læselysten. Denne tese rejser en række udfordringer for bibliotekernes aktuelle litteraturformidling, der gennem blandt andet læsekredse og litteraturarrangementer netop orienterer sig mod en socialisering af læseoplevelsen

I de to *Best Practice* – artikler tages en række af de ovennævnte temaer op og relateres til den bibliotekariske praksis. I sin artikel *Er biblioteket performancelitteraturens bogomslag?* beskriver Lise Kloster Gram hvordan opkomsten af nye digitale og performative litteraturformer, som udspiller sig i et 'udvidet felt' hinsides den trykte bogs rammer, stiller krav om en nytænkning af formidlingsindsatsen på bibliotekerne. En indsats, som nu ikke blot skal stille litterære tekster til rådighed, men i langt højere grad selv udgøre og sætte rammen for den litterære oplevelse. Kloster Gram opsummerer disse krav under tre overskrifter: Et større fokus på en aktiv performativ *iscenesættelse*, som styrker formidlingens *Oplevelsesværdi*, blandt andet gennem en stor grad af *Brugerinvolvering*, hvor modtagerne aktivt opsøges og inddrages i den litterære begivenhed.

Ud fra sine erfaringer med metoden guidet fælles læsning (som del af projektet *Læselysten voks(n)er*) diskuterer Helle Wind i *Kulturel dannelse som socialt projekt?* hvordan den kollektive oplevelse af og samtale om litteraturen kan have store positive effekter på deltagerens såvel personlige udvikling som sociale inklusion og dannelse. Denne indsigt åbner nye potentialer for bibliotekernes litteraturformidling, men rejser samtidig en række kompetencespørgsmål. Der er derfor behov for at sondre mellem bibliotekarens rolle som kulturformidler, med hovedfokus på kulturen (her litteraturen), og en mere terapeutisk praksis, hvor litteraturen anvendes som løftestang for sociale og psykologiske processer.

God læselyst!
Gitte Balling & Rasmus Grøn